

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

УВАЖАВАЊЕ РАЗЛИЧИТОСТИ
И ОБРАЗОВАЊЕ

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

Рецензенти

Др Драгомир Пантић

Др Слободанка Гашић-Павишић

Објављивање ове књиге

омогућили су финансијским средствима

Министарство за науку, технологију и развој
Институт за педагошка истраживања

СР – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.01:316 (082)

УВАЖАВАЊЕ РАЗЛИЧИТОСТИ И ОБРАЗОВАЊЕ/приредиле
Јасмина Шефер, Славица Максић, Снежана Јоксимовић.
Београд: Институт за педагошка истраживања, 2003.
(Београд: »Чигоја штампа«). – 239 стр.; 21см.

Тираж 400. – Стр. 7–8: Предговор/приређивачи.
Библиографија уз већину радова. – Summaries.

ISBN 86-7447-046-7

1. Шефер, Јасмина

- а) Образовање – Социолошки аспект – Зборници
- б) Образовање – Психолошки аспект – Зборници
- в) Наставници – Ученици – Зборници

COBISS.SR-ID 107213068

Школовање ромске деце обележено је различитим формама драматичног неуспеха, несвојственог деци припадника већинске популације, већ у прва четири разреда основне школе: слабе и довољне оцене из већине предмета у првом разреду, превођење у наредни разред, вишеструка понављања. Уколико од даљег школовања не одустану, ромски ученици у вишим разредима најчешће бивају пребачени у специјалне школе или школе за образовање одраслих.

Како помоћи овој деци да постану успешнија у школи? Шта се у школској учионици може учинити да ромска деца буду добри ђаци? Путоказ за решавање овог генералног питања налазимо и у саопштењима учитеља–учесника семинара *Ромско дете и школа*, чија је реализација започета почетком школске 2002/2003. године, на иницијативу и у организацији Министарства просвете и спорта Републике Србије и Савеза учитеља Србије (аутори и водитељи семинара су Сунчица Мацура-Миловановић, психолог, Сања Татић-Јаневски, психолог и Мирјана Ковачевић, наставник разредне наставе).

У овом раду анализирани су и интерпретирани одговори 74 учесника семинара из Београда, Врања и Јагодине, на питања: »Који су ваши најважнији успеси у раду са ромском децеом?« и »Како сте те успехе постигли?«. Смисао рада је да укаже на поједине конкретне поступке учитеља и њихову психолошку оправданост у креирању школског миљеа који ће одговарати свој деци, као и да афирмише рад оних учитеља који свом послу прилазе са знањем, љубављу и разумевањем према свој деци.

Делотворне стратегије
у образовном раду са ромском децом

Учитељи–учесници семинара, као *најважније успехе* у раду са ромском децом, наводе следеће резултате образовног процеса: основну језичку описмењеност; изграђено међусобно поверење, поштовање и љубав у односима учитељ–дете; редовно похађање наставе; прихваћеност ромске деце у одељењским колективима; поштовање норми понашања; развијен осећај одговорности према школским обавезама; заинтересованост за наставу; одличан и врло добар успех; успостављену сарадњу са родитељима ромске деце; укљученост у ваннаставне активности; изграђене основне културно-хигијенске навике; самопоуздање.

Наведени резултати су током семинара били основа за вођену дискусију о *поступцима – начинима на које су учитељи дошли до тих резултата*. Примењени поступци који доводе до позитивних промена у учењу и понашању ромске деце могу се сврстати у три широке категорије, које сматрамо кључним делотворним стратегијама у образовном раду са ромском децом. То су: (а) стварање доброг односа учитељ–дете; (б) подстицање мотивације за учење; (в) интелектуално активирање.

Поступци учитеља који резултирају међусобним поверењем, поштовањем и љубављу између учитеља и детета, као и прихваћеношћу ромске деце у одељењу, чине основу стратегије коју смо назвали *формирање доброг односа учитељ–дете*. У ову стратегију сврстали смо: показивање заинтересованости учитеља за ваншколска искуства и доживљаје ромске деце (разлози изостајања из школе, важни догађаји у породици, прославе и обичаји, музика, језик); обележавање рођендана ромске деце; изражавње топлине и наклоности физичким контактом; вербално давање подршке и охрабривање детета; реаговање учитеља у конфликтним ситуацијама међу децом; реаговање учитеља на показатеље одбачености ромског детета унутар одељења; подстицање укључивања ромске деце у друштвене игре, учитељ као партнер ромском детету у игри; укључивање неромске деце у помагање ромској деци у изради домаћих задатака; укључивање ромске деце у секције и слободне активности; ротирање распореда седења у одељењу.

У основи ове стратегије лежи афективна комуникација учитељ–дете, где је учитељ усмерен ка препознавању и задовољавању дечјих потреба, првенствено потреба за сигурношћу, припадањем групи и повезаношћу са значајним одраслим. Ове важне психолошке потребе све деце имају посебан значај у контексту образовања ромске деце, имајући у виду да се она у школској учионици, услед своје различитости, често осећају одбачено, несигурно и изоловано. Једнако је важно и задовољавање потребе за повезаношћу, тј. потребе да се установе блиске емоционалне везе са важним особама у животу (Woolfolk, 1998). Ову потребу значајни одрасли (учитељи и родитељи) могу задовољавати тако што детету посвећују време и показују заинтересованост за његова искуства и активности,

другим речима, показују »укљученост«, а тада деца испољавају већу компетентност, школски успех и одговорност (Woolfolk, 1998).

У стратегију *подстицања мотивације за школско учење* сврстали смо поступке јачања спољашње мотивације давањем добрих оцена и јавних похвала, али и поступке који доприносе буђењу и развијању унутрашње мотивације: усклађивање тежине задатка са знањем и способностима детета, истицање не само постигнућа, већ и труда, показивање вере у могућности детета за учење и напредовање, препознавање напретка у учењу, постављање одговорних и за дете вредних задужења, напредовање у савладавању градива у малим корацима, истицање на паноу дејих успешних радова, стварање могућности да дете уради домаћи задатак у школи, индивидуална помоћ детету после наставе.

Поступци учитеља који доприносе доживљају постигнућа, односно успешности ромског детета јер му пружају доказе да се напор исплати, посебно су драгоцени (као што је то усклађивање задатака са предзнањима деце, јавно излагање успешних радова, подсећање на садржаје који су некада били тешки, а сада више нису итд.). Ови поступци помажу детету да изађе из зачарног круга »научене беспомоћности« која најчешће прати неуспешне ученике.

У стратегију *интелектуалног активирања деце* сврстали смо следеће поступке учитеља: креирање задатака у складу са тренутним образовним потребама деце, уважавање нивоа познавања српског језика, прилагођавање садржаја наставних јединица искуствима ромске деце (на пример, тема »Моја омиљена играчка« може се заменити темом »Моја омиљена игра«), прилагођавање садржаја домаћих задатака искуствима ромске деце (на пример, уместо теме »Доживљај са летовања« може се задати тема »У посети код рођака«), проверавање да ли је дете разумело задатак који треба да уради, коришћење речи и појмова чије значење дете разуме (посебно прилагођавање диктата контексту који је деци близак), објашњавање непознатих појмова познатим (употреба речи »ставиш–вадиш« које су за ромску децу у појединим срединама синоними појмовима сабрати и одузети).

У основи ове стратегије лежи педагошка интеракција заснована на познавању нивоа општих предзнања, нивоа познавања српског језика и садржаја ваншколских искустава ромске деце. Укључивање ваншколских искустава и знања деце у образовни процес кључна је карика која води успешном учењу; да би дете разумело ново градиво оно се мора повезивати и наслањати на његово искуствено знање. Значај искуствених знања је утолико већи уколико су она специфична, нестандардна, као што је то случај с ромском децом. Занемарити ова знања и искуства значи занемарити различитост детета.

Закључак и предлози

Описане делотворне стратегије могу се подвести под појам »интеркултурално образовање«. Интеркултурални приступ образовању тежи да сваком детету омогући да се у школи осећа сигурно, прихваћено и добродошло, а то управо чине они учитељи који рад са ромском децом у одељењима не доживљавају као неправедни терет (јер бављење њима захтева више времена, труда, уложене енергије и промишљања сопствене праксе), већ као подстицај, прилазећи детету имају у виду његову посебност, осећајност и потребе. Они нису равнодушни на патњу и тешкоће које произлазе из беде у којој дете живи, не заборављају *све оно што дете носи са собом*, јер знају и није им ново шта је то *све што дете не носи са собом*: опремљеност »културним и језичким капиталом« детета средње класе.

Интеркултурално образовање негује педагошки приступ осетљив на културалне разлике. Уважава економске, социјалне и верске разлике, фокусира се на развијање образовних стратегија које су ефикасне за сву децу, не претпостављајући посебно образовање за сваку културу, јер то може водити изолацији појединих културних група – »интеркултурализам је право на једнакост« (Cozma, Cocos & Motanu, 2000).

Које конкретне мере могу допринети остваривању »права на једнакост« ромске деце унутар образовног система? Стручна група за Роме Савета Европе, као једну од мера која се показала вредном у значајном унапређивању школовања ромске деце, истиче и додатну едукацију учитеља – едукацију за интеркултуралност (*Memorandum for the committee of ministers adopted by the specialist group on Roma/Gypsies*, 2000).

Додатна едукација учитеља (као и наставника, стручних сарадника и директора школа) требало би да им пружи знања како о појединим карактеристикама понашања *свих* људи који живе у условима крајњег сиромаштва, па тако и Рома, тако и о елементима ромске културе: језику, систему вредности, историји и традицији. У контексту образовања, недовољна обавештеност о обележјима ромског културног идентитета, има импликације на формирање социјалног контекста школске ситуације који доприноси *девалоризацији ромске деце*. Када се елементи културног идентитета, макар у минималној мери, не уграђују у наставни процес, ромско дете постаје посебно једино по томе што му недостаје одређени број атрибута који се приписују неромском детету.

У контексту односа већинског народа и ромске мањине, поседовање знања о другачијој култури има дубоки смисао који се састоји у постепеном грађењу толеранције на различитости, о чему говоре пољски ромолози Мирга и Мруз. Упознавање другачије културе и начина живота је први корак ка прихватању онога што може бити страно или изгледати неприхватљиво, пре свега као различитог а не и горег од онога што је блиско, познато, »наше«. Међутим, за то није довољна само проста изложеност новим информацијама, већ вољни напор да се то другачије и разуме: »Толеранција нам се намеће као задатак и сазнајни напор у чијој је основи воља за разумевањем, за прекорачењем и рушењем устаљених представа и предрасуда. То није лак задатак« (Мирга и Мруз, 1997: 3).

Поред тога, и акције »позитивне дискриминације« оних учитеља који постижу успехе у раду са ромском децом могле би допринети решавању проблема неинтегрисаности ромске деце у образовни систем. Оне би помогле просветном кадру у препознавању воље друштва да решава проблем образовања ромске деце. Осим тога, допринеле би афирмацији оних који професионално обављају свој посао, уместо што су, како је изјавио не мали број учесника семинара, због тога што раде са ромском децом, сматрани за »учитеље другог реда«.

Литература

Memorandum for the committee of ministers adopted by the specialist group on Roma/Gypsies (2000): Strategic elements of education policy for Roma children in Europe, *Interface*, 37, 17–20.

Мирга, А. и Л. Мруз (1997): *Роми: разлике и нетолеранција*. Београд: Акапит.

Cozma, T., C. Cucos & M. Momanu (2000): The education of Roma children in Romania: description, difficulties, solutions, *Intercultural Education*, Vol. 11, No. 3, 281–288.

Woolfolk, A. (1998): *Educational psychology*. Boston: Allyn and Bacon.

Sunčica Macura-Milovanović

Effective strategies of work with gypsy children: teachers' experiences

The paper analyzes responses of teachers, participants of the seminar »A Gypsy child and school«, to the questions on the most relevant achievements in work with Gypsy children and on how those results were achieved. Teacher treatments resulting in positive educational outcomes were classified into three effective strategies: developing a good teacher-child relationship; encouraging motivation for learning; intellectual activating. Those strategies are a prerequisite for accomplishing teaching/learning processes in general, but some components are particularly important for work with Gypsy children: meeting the need for feeling safe, affiliation to a group and attachment to a relevant adult (teacher); provisions for experiencing achievement in school activities, linking teaching content to a child's out-of-school experiences, respect for previously acquired knowledge, for the knowledge of Serbian and content of out-of-school experiences. The described strategies can be also considered as intercultural approach to education, tending to make any child feel safe, accepted and welcome in school. Experiences from other countries show that additional training of teachers also promotes Gypsy children education. The training should involve effective strategies, information about Gypsy life and culture, which could contribute to gradual development of tolerance to diversities and reduce Gypsy children's failure in school.

Key words: Gypsy children, education, educational seminars, interculturalism, tolerance.

У овом Зборнику аутори се залажу за један широко схваћен концепт толеранције. Они претежно преферирају активну концепцију толеранције која подразумева управо уважавање различитости, док мање аутора заступа гледиште о толеранцији као трпеливости. У појединим радовима добро се експлицира и треће схватање толеранције као богатство различитости, тј. вредности по себи. Рефлексије Резолуције УН о толеранцији, усвојене пре десетак година, могу се идентификовати у неким прилозима, што додатно појачава и апликативну страну Зборника. То значи да се радови не исцрпљују искључиво у разматрањима теоријских садржаја, већ у случају већине аутора имају и практичне импликације, важне за наше друштво у овом моменту. Зборник стога представља и својеврстан водич идеја за промену праксе у образовном систему, али и у друштву уопште.

Др Драгомир Пантић (из рецензије)

Монографија обрађује проблем који је у нашој средини актуелан, значајан и изазован, јер се проблему индивидуализације наставе приступа из новог угла, посматрајући га у ширем друштвеном контексту као проблем демократизације друштва. Радови које садржи монографија непосредно су повезани са текућом реформом школе. Теме представљају новину у нашој стручној и научној литератури и њиховим избором Институт за педагошка истраживања потврдио је да је једна од ретких установа у нас која улаже напор да систематизује нове научне информације и да их учини доступним широј стручној и научној јавности.

Др Слободанка Гашић-Павишић (из рецензије)

ISBN 86-7447-046-7

9 788674 470466